

SOCIÁLNA ROVINA PODNIKANIA

Ladislav Mura

Dubnický technologický inštitút, Ústav odborných predmetov

***Abstract:** Social entrepreneurship is in Slovak conditions relatively new area of economical activities. The basic philosophy of social entrepreneurship is a connection of bussines initiative to the aim to satisfy the social needs of regions and society. Special sense has this kind of enterprising in localities, where is a need a paralel assurance of not only economical but the social development too. The article is dealing with selected questions of mentioned theme.*

***Keywords:** Entrepreneurship, Social Development, Social Enterprise, Social Economy, Region*

1. Úvod

Sociálne podnikanie predstavuje novú oblasť ekonomických aktivít, pre ktoré je charakteristické prepájanie ekonomických a sociálnych cieľov. Predstavuje tak nový rozmer nekonvenčnej podnikateľskej dynamiky, ktorá je súčasne nositeľom sociálnych inovácií a sociálneho rozvoja, ako aj novým impulzom ekonomického rastu. Prvé prístupy sa začali intenzívne rozvíjať na začiatku 90. rokov v Spojených štátoch amerických, následne aj v Európe. Reagovali na prebiehajúce sociálne a ekonomické zmeny, podnety a výzvy spoločenského vývoja. Sociálne podnikanie je v odborných kruhoch vnímané ako inovatívna forma podnikateľských aktivít s pridanou sociálnou hodnotou.

Za základné zdroje vývoja týchto iniciatív možno považovať [6]:

- Rozvoj tretieho sektora, ktorý sa orientoval na podporu občianskej spoločnosti a poskytovanie verejnoprospešných a sociálnych služieb. Prínosom týchto organizácií do konceptu sociálneho podnikania sú nové organizačné formy a špecifický typ manažmentu, ako aj hodnoty sociálnej misie a dobrovoľníckej práce. V niektorých európskych krajinách sú nositeľom nových iniciatív aj družstevné organizácie. Družstvá ako podielnícke, vzájomno-prospešné organizácie sa stali novým nositeľom zamestnávania v širokej škále služieb od obchodných až po sociálne a kultúrne služby.
- Kríza zamestnanosti, ktorá bola spojená so zastavením ekonomického rastu a reštrukturalizáciou modernej ekonomiky. V ekonomicky vyspelých krajinách sa v dôsledku rastu technickej a technologickej úrovne ekonomiky a následného zvýšenia produktivity práce vytvorila situácia, ktoré spôsobila, že trh práce prestal byť schopný zapojiť všetkých do pracovného procesu. V štruktúre zamestnaneckých miest začali chýbať najmä pracovné príležitosti pre nízko kvalifikované a nekvalifikované pracovné sily. Zvýšila sa miera nezamestnanosti a v jej štruktúre sa zjavila obzvlášť nepriaznivá kategória – dlhodobo

nezamestnaných. Ukázala sa potreba posilnenia politiky zamestnanosti, najmä jej aktívnych foriem (posilňovanie zamestnatel'nosti znevýhodnených kategórií).

- Ü Kríza sociálneho štátu a problémy ekonomickej a sociálnej efektívnosti uplatňovaných stratégií sociálnej politiky vo vzťahu k novo sa formujúcim sociálnym problémom. Dlhodobé zotrúvanie v situácii nezamestnanosti znamenalo nielen zhoršenie príjmovej situácie a rast chudoby, ale aj riziká sociálnej marginality a sociálneho vylúčenia určitých kategórií ľudí. To vyvolávalo tlak na sociálnu politiku a sociálne výdavky. Zmenená sociálna situácia a nové sociálne problémy spochybnili ekonomickú a sociálnu efektívnosť doterajších modelov sociálneho štátu a nastolili potrebu jeho zmeny.
- Ü Určitými podnetmi pre nové vnímanie potrieb sociálneho rozvoja boli aj procesy transformácie verejnej správy, decentralizácia štátnej správy a posilňovanie kompetencií samosprávnych orgánov. Priniesli nové impulzy pre regionálny a lokálny rozvoj a potrebu komplexnejšieho plánovania ich rozvoja na pozadí širokých sociálnych partnerstiev.

2. Metodika

Predmetom teoretickej analýzy vedeckého článku je sociálna rovina podnikania. Cieľom článku je teoretická analýza vzájomného vzťahu podnikateľskej činnosti a sociálnych potrieb, poukázať na nové chápanie podnikania v kontexte sociálnej ekonomiky a skúmať efekty, ktoré prináša sociálne podnikanie. Akcent kladieme na objasnenie vybraných aspektov. Pri riešení stanovenej problematiky je použitá metóda analýzy teoretických poznatkov v rovine súčasných teórií a prístupov k sociálnemu podnikaniu. Metóda syntézy umožňuje zhrnúť aktuálne poznatky z predmetnej oblasti. Pri riešení práce sa využili aj ostatné logicko-poznávacie metódy ako sú indukcia a dedukcia.

3. Řešení problému, výsledky a dizkuse

V úvode uvedené požiadavky viedli k hľadaniu inovovaných postupov v stratégiách verejných politík. Prepájanie týchto iniciatív, multisektorovosť a synergia priniesli zmeny, ktoré sa pretavili do termínov sociálnej ekonomiky.

3.1. Sociálna ekonomika a sociálne podnikanie

Za najuznávanejšieho odborníka v oblasti sociálnej ekonomiky (social economy, solidarity-based economy) sa považuje Jacques Defourny, ktorý je profesorom na Univerzite v Liege a riaditeľom Centra pre sociálnu ekonomiku. [7]

S termínom sociálnej ekonomiky sa na Slovensku a v okolitých krajinách môžeme stretnúť iba za posledné roky. Cielené aktivity v oblasti sociálnej ekonomiky prebiehajú na Slovensku od roku 2005 vďaka iniciatíve EQUAL, v rámci Európskeho sociálneho fondu, ktorého činnosť zastrešuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. [1]. Sociálna ekonomika je prepojená dvomi princípmi – ekonomickým a sociálnym. Ekonomický princíp rešpektuje konkurencieschopnosť a

ekonomickú udržateľnosť. Sociálny princíp vnáša do sociálnej ekonomiky solidaritu, začleňovanie a sociálny rozvoj. Je to teda oblasť nových podnikateľských iniciatív s cieľovou orientáciou na riešenie sociálnych potrieb regiónov.

Sociálnu ekonomiku môžeme definovať ako formovanie podnikateľských aktivít a podnikateľských subjektov, ktoré sú aktívne v trhovom priestore, ich organizačno – právna forma je záruka solidarity a demokratického riadenia, a ktorých zisk je redistribuovaný na dosahovanie sociálnych cieľov. Ide o komplementárny pilier k trhovej a verejnej ekonomike.

Defourny charakterizuje tento pojem nasledovne [2]: Sociálne podnikanie je činnosť s primárne sociálnymi cieľmi, kde sú hospodárske prebytky prednostne znovu investované do podnikania za rovnakým účelom alebo do rozvoja miestnej komunity, na rozdiel od potreby maximalizovať zisk pre zainteresované skupiny či vlastníkov. V Spojených štátoch amerických je vnímané ako pridaná hodnota sociálneho rozmeru podnikania. V európskych teóriách sa zaraďuje do tretieho sektora.

Sociálne podnikanie sa nazýva aj ako spoločenské podnikanie (social entrepreneurship). Je to teda také podnikanie, ktorého primárnym cieľom nie je zisk, ale širšie spoločenské poslanie s trvalým riešením sociálneho problému.

S týmto pojmom sa v uplynulom období stretávame stále častejšie. Jeho dôležitosť rastie s postupným uvedomovaním si dôležitosti integrácie znevýhodnených skupín do spoločnosti. Jednou z takýchto skupín sú i osoby so zdravotným postihnutím. A práve pre ne, ako i pre osoby pracujúce so zdravotne postihnutými alebo ich potenciálnych zamestnávateľov je určený aj projekt s rovnomenným názvom Sociálne podnikanie. [4]

Z uvedených myšlienok je zrejmé, že sociálne podnikanie predstavuje inovatívne modely a metódy podnikania, ktorých cieľom je riešenie sociálnych problémov regiónu. Sociálne podniky majú slúžiť ľuďom, ich cieľom však nie je zisk – v praxi to teda znamená, že vytvorený zisk je použitý vo forme investícií na ďalšie sociálne ciele.

3.2. Ekonomické a sociálne determinanty podnikania

Pri analýze sociálneho podnikania zisťujeme, že tu pôsobia dve veľké skupiny determinantov. Sú to ekonomické a sociálne kritériá. Medzi základné ekonomické determinanty môžeme zaradiť:

- Ü sústavnú činnosť založenú na produkcii a predaji tovarov a služieb,
- Ü vysoký stupeň autonómnosti,
- Ü akceptáciu ekonomického rizika,
- Ü kombináciu platenej a neplatenej práce.

Okrem vyššie uvedených determinantov vytvárajú ekonomický rozmer sociálneho podnikania aj:

- Ü podnikateľský duch,

- konkurencieschopnosť,
- ekonomická udržateľnosť a nezávislosť
- marketing,
- organizácia a manažment sociálneho podniku.

Ide teda o také ekonomické aktivity, cez ktoré sa uspokojujú životné potreby lokálnych spoločenstiev a sociálne potreby ich obyvateľov. Hľadá sa nový priestor pre tvorbu pracovných príležitostí v neuspokojených potrebách jednotlivcov a sociálnych skupín. Produkty a služby sociálneho podnikania sú určené do vnútra spoločenstva a podporujú jeho rozvoj.

Druhú skupinu tvoria sociálne determinanty [2]:

- explicitný sociálny cieľ (lokálna komunita),
- činnosť vychádzajúca z občianskych iniciatív,
- rozhodovacie právomoci nie sú odvodené od vlastníctva kapitálu,
- participatívna povaha riadenia sociálnych podnikov,
- obmedzená redistribúcia zisku.

Sociálny rozmer takéhoto druhu podnikania sa v praktickej rovine odzrkadľuje okrem iného aj v:

- boji s nezamestnanosťou,
- udržateľnom rozvoji,
- integrácii znevýhodnených občanov,
- regenerácii miest a regiónov,
- znižovaní sociálnych nerovností,
- poskytovaní osobných sociálnych služieb.

Vytvorené pracovné príležitosti sú orientované najmä na zapojenie ľudí znevýhodnených na trhu práce, ktorí si ťažko hľadajú prácu na tradičnom trhu práce napríklad z dôvodu nízkej kvalifikácie, dlhodobej nezamestnanosti, zdravotnému hendikepu, rodinných podmienok a iných sociálnych problémov).

3.3. Definovanie sociálneho podniku a jeho typológia

Pojem sociálny podnik sa pokúsili charakterizovať viacerí domáci a zahraniční autori. Okrem iných definícií je sociálny podnik vymedzený aj nasledovne [3]: Sociálny podnik je sociálne zodpovedná ekonomická spoločnosť s výraznými sociálnymi cieľmi a zámermi. Jeho činnosť je ekonomická (s podnikateľským zámerom), špecifickou črtou je však reinvestovanie zisku (príjmov) do svojich sociálnych cieľov a na prospech lokálnej komunity, v ktorej pôsobí.

Kolektív zahraničných autorov [2] definuje sociálny podnik ako organizačný aktér sociálneho podnikania.

Sociálny podnik sa nachádza v konkrétnej komunite, identifikuje jej problémy a na tie reaguje budúci sociálny podnikateľ. Ten v prvom rade rieši zamestnanosť miestnej komunity a nesnaží sa o maximalizáciu zisku na úkor zamestnanca. Prvoradým cieľom je pracovná integrácia a až druhoradým je zisk. Zisk však musí zabezpečiť udržateľnosť sociálneho podniku, teda jeho prežitie.

Po voľbách v roku 2006 sa v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky objavila zmienka o sociálnom podniku. Termín nie je v súčasnosti na Slovensku jednoznačne zadefinovaný, ale vyvolal veľký záujem a otvoril odbornú diskusiu. Odborníci i politici začali hľadať inšpiráciu v zahraničí.

Najčastejším prejavom sociálneho podniku, resp. sociálneho podnikania v treťom sektore je „podnikateľská“ aktivita občianskeho združenia, ktoré pri tomto podnikaní nezabúda na svoje hlavné poslanie, ktorým je práca so svojimi členmi alebo klientmi. Komunitná a sociálna práca združenia nezaniká, ale združenie si na tieto činnosti dokáže získať finančné zdroje a prípadne aj vytvorí pracovné miesta.

V súvislosti s vymedzením sociálneho podniku vzniká ďalší odborný termín, ktorý je potrebné definovať – sociálny podnikateľ. Kým v Spojených štátoch amerických sa pri zadefinovaní uvedeného pojmu zdôrazňuje individuálna dynamika, v európskych krajinách sa dôraz kladie na kolektívnu dynamiku. Ako vidíme, je tu analógia s chápaním pojmu manažment, kde rovnako americký manažment upriamuje pozornosť na individualitu a európsky a japonský manažment kolektívne riadenie.

V americkej odbornej literatúre sa stretávame s tzv. modelmi sociálnych podnikov pracovnej integrácie [2]. Patria sem:

- Ü prechodné zamestnania,
- Ü stále samofinancované zamestnania,
- Ü pracovná integrácia so stálou podporou,
- Ü socializácia prostredníctvom produktívnej činnosti.

V závislosti od konkrétneho modelu môžu mať pracovníci sociálneho podniku rôzny status:

- Ü status zamestnanca na základe pracovnej zmluvy,
- Ü status rekvalifikovaného,
- Ü status chráneného zamestnania.

Každá organizačná jednotka má svoj právny status a typológiu. Sociálne podniky majú niektorú z nasledovných organizačno – právnych foriem :

- Ü občianske združenie,
- Ü nadácia,
- Ü verejno – prospešná organizácia,

- Ü vzájomneprospešná a svojpomocná organizácia,
- Ü družstevná organizácia,
- Ü spolupodielnícka, vzájomne úverová spoločnosť,
- Ü typ obchodnej spoločnosti (spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť).

V praxi sa stretávame aj s tzv. obecnými sociálnymi podnikmi, ktoré môžeme považovať za:

- Ü nástroj regionálnej zamestnanosti,
- Ü rozvoj podnikateľských aktivít obce (osobitne v zaostalých regiónoch),
- Ü využívanie regionálnych zdrojov,
- Ü prispôsobenie lokálnym podmienkam,
- Ü podporu sociálnych programov obce,
- Ü dlhodobu udržateľný rozvoj obce.

Vo vyspelých ekonomikách sa okrem uvedených foriem sociálnych podnikov vyskytujú aj družstevné formy týchto podnikov. Za takúto formu hovoria viaceré skutočnosti, napríklad tradícia družstevníctva na vidieku (združovanie drobných výrobcov: roľníkov a remeselníkov, spolupodielnícka vzájomná pomoc v ekonomickej a sociálnej oblasti), základnými atribútmi družstevnej formy sociálneho podniku sú dobrovoľnosť, vzájomnosť, rovnosť partnerov a sociálny aspekt v podobe svojpomoci. Základnými družstevnými formami týchto podnikov sú úverové, svojpomocné, spotrebné, výrobné, spracovateľské, predajné, stavebné, bytové sociálne podniky.

Z hľadiska manažmentu sociálneho podniku, organizácie práce je potrebné rešpektovať nasledovné aspekty:

- Ü premyslenosť podnikateľského zámeru,
- Ü prieskum trhu orientovaný na zistenie informácií o potenciálnych zákazníkoch, konkurencii a obchodných partneroch,
- Ü analýza podnikových zdrojov (priestorové a materiálne zabezpečenie, technické vybavenie, vedomosti a zručnosti, ľudské zdroje, finančné zdroje, časový manažment)
- Ü marketingový manažment.

Sociálne podnikanie je ako každá podnikateľská činnosť vykonávaná okrem iných cieľov aj za účelom dosiahnutia ekonomickej sebestačnosti pre svoju reprodukciu. [5] Keďže sociálne podniky zamestnávajú primárne znevýhodnených občanov, táto skutočnosť sa prejavuje následne v nízkej produktivite práce. Z uvedeného dôvodu je odkázaná aj na podporné prostriedky z verejných a súkromných zdrojov. Spôsob financovania sociálneho podnikania je teda prirodzene multizdrojový. Základnými finančnými zdrojmi týchto podnikov sú:

- Ü podporné prostriedky z vládnych programov podpory trhu práce, politiky zamestnanosti a politiky sociálnej pomoci,
- Ü prostriedky grantových schém (štrukturálne fondy Európskej únie, nadačné fondy, a podobne),
- Ü regionálne a miestne verejné zdroje. Napríklad priame a nepriame ekonomické nástroje – príspevky z miestnych rozpočtov, zvýhodnené prenájmy a iné.
- Ü podpora podnikateľského prostredia z regionálnych zdrojov (subdodávky, prenájom priestorov, pracovných nástrojov a zariadení),
- Ü vlastný zisk z ponúkaných tovarov a služieb,
- Ü členské príspevky (pokiaľ ide o družstevnú formu alebo občianske združenie)
- Ü prijaté dary.

Okrem menovaných finančných a podporných prostriedkov majú podniky sociálneho podnikania možnosť uchádzať sa o osobitné podporné opatrenia, akými sú:

- Ü dotácie na získanie kvalifikácie a pracovnej spôsobilosti tých občanov, ktorí nájdu v sociálnej ekonomike prácu. Získané zdroje je možné použiť na zabezpečenie vzdelávania, zapracovania na pracovisku, tréning alebo supevízia.
- Ü stimuly zamerané na podporu nákupu služieb poskytovaných sociálnou ekonomikou. Poskytované sú najmä nepriame ekonomické nástroje – možnosť odpočítateľných položiek pre tých, ktorí si služby zakúpia alebo priame – vo forme príspevku na nákup sociálnej služby pre sociálne znevýhodnených.
- Ü dopĺňanie pracovného príjmu zamestnaných v sociálnych podnikoch sociálnou dávkou. Ide o nástroj podpory ich aktivizácie a ochoty pracovať a súčasne ide o vyrovnanie nízkej produktivity práce.
- Ü poskytovanie dotácií na zakladanie podnikov verejných a sociálnych služieb v regiónoch.

3.4. Sociálne podnikanie podmienkach Slovenskej republiky

Právna úprava sociálneho podnikania na Slovensku vychádza z niekoľkých právnych noriem. V tomto prípade platia všeobecné ustanovenia Zákona o živnostenskom podnikaní č. 455/1991 Zb. v znení neskorších predpisov, Obchodný zákonník č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov, Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov, a špecificky Zákon o službách zamestnanosti č. 5/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov. Legislatíva určuje postavenie sociálnych podnikov pracovnej integrácie, úlohu sociálnych podnikov v sociálnych službách, obecných a komunálnych sociálnych podnikov a status družstevných sociálnych podnikov.

Zo slovenskej praxe môžeme uviesť niekoľko úspechov sociálneho podnikania. Dobre fungujúcimi sociálnymi podnikmi sú okrem iných napríklad [4]:

- Ü kaviareň Radnička (Divadlo z pasáže),

- chránené dielne pri zariadeniach sociálnych služieb,
- obecné podniky v regióne Spiša.

Sociálne podnikanie má potenciál viacerých pozitívnych efektov pre ekonomiku a spoločnosť. Medzi potenciálne efekty sociálneho podnikania na Slovensku môžeme zaradiť:

- rozvoj zamestnanosti,
- rozvoj sektoru služieb,
- rozvoj sociálnych služieb,
- sociálny rozvoj ako prepojenie sociálnej pomoci a inklúzie, politiky zamestnanosti,
- posilnenie sociálnej integrácie,
- rozvoj sociálneho potenciálu komún (vrátane obnovy sociálnych vzťahov),
- akcelerácia osvojenia decentralizovaných kompetencií na úrovni miestnej a regionálnej samosprávy.

Rovnako aj poskytovatelia sociálnych služieb majú prínos zo sociálneho podnikania. K najvýznamnejším patria:

- získanie podporných zdrojov,
- ekonomická udržateľnosť podniku,
- lepšie využívanie infraštruktúry poskytovateľov,
- zavádzanie inovácií,
- sociálna zmena.

Vzhľadom na vyššie uvedené charakteristiky môžeme povedať, že sociálne podnikanie prináša mnoho pozitívnych efektov, a to nielen v ekonomickej, ale aj sociálnej rovine. Preto je v záujme celej spoločnosti rozvíjať takúto formu podnikania.

4. Závěr

Sociálne podnikanie je založené na prepájaní ekonomických princípov a sociálnych cieľov. Snaží sa využiť a do sociálnej sféry adaptovať podnikateľského ducha, princípy konkurencieschopnosti a rentability. Možno teda pokladať aj za stratégiu udržateľnosti sociálnych programov do budúcnosti. Pre sociálne podnikanie je príznačné inovatívne hľadanie nových príležitostí pracovných a podnikateľských aktivít podľa lokálnych podmienok, medzisektorové a viacúrovňové prepájanie.

V podmienkach Slovenskej republiky je vhodné rozvíjať priestor sociálnej ekonomiky v prepájaní politiky zamestnanosti, politiky sociálnej pomoci, sociálneho začleňovania a regionálneho rozvoja.

Záverom môžeme špecifikovať nasledovné hlavné prínosy sociálneho podnikania:

- Ü rozvoj zamestnanosti prostredníctvom stimulácie ponuky pracovných príležitostí na regionálnej úrovni, hľadanie nových foriem práce,
- Ü rozvoj sektoru služieb (rozvoj infraštruktúry a kvality životných podmienok ľudí v rôznych lokalitách),
- Ü rozvoj sociálnych služieb podľa potrieb občanov,
- Ü posilňovanie sociálneho začleňovania znevýhodnených skupín obyvateľstva,
- Ü rozvoj sociálneho potenciálu regiónov formou podpory partnerstva, sociálneho dialógu a svojpomoci na miestnej úrovni,
- Ü regionálny rozvoj, ktorý prispieva k odstraňovaniu medziregionálnych disparít.

Vedecký článok je parciálnou súčasťou Inštitucionálneho výskumu s názvom "Internacionalizácia podnikateľskej činnosti malých a stredných podnikov vo vybranom samosprávnom kraji", ktorý sa rieši na Ústave odborných predmetov Dubnického technologického inštitútu v Dubnici nad Váhom.

Použité zdroje:

- [1] BLUNDEN, T. 2007. *Tréningový program pre naštartovanie sociálneho podnikania*. Interný materiál Agentúry špecializovaných služieb pre autistov a iné zdravotné postihnutia. Bratislava 2007.
- [2] DEFOURNY, J., NYSSSENS, M.: Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments. In: *Working Paper*, No.2008/01, EMES 2008
- [3] DOHNALOVÁ, M. 2003. Sociální podnikání v občanském sektoru ČR. In: *Determinanty sociálneho rozvoja – Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: EFUMB, 2003. ISBN 80-8055-831-8
- [4] HALADOVÁ, M. 2009. Sociálne podnikanie vo vzťahu k sociálnym službám. In: *Verejné zdravotníctvo*. Bratislava: SZU, 2009, č. 4. 1337-1789
- [5] KORIMOVÁ, G. a kol. 2007. *Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: Kopernikus, 2007, ISBN 978-80-89288-14-4.
- [6] LUBELCOVÁ, G. 2009. *Možnosti a príležitosti etablovania sociálnej ekonomiky a sociálneho podnikania v sociálnej politike v SR*. [online] cit. [06-05-2010] Dostupné na: www.upsvarno.sk/data/files/125.doc
- [7] POLLÁK, M. 2010. *O sociálnej ekonomike*. [online] cit. [01-05-2010] Dostupné na: <http://www.etp.sk/index.php?b=201&p=221>

Kontaktná adresa:

Ing. et Bc. Ladislav Mura, Ph.D.
 Dubnický technologický inštitut, Ústav odborných predmetov
 Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom, Slovensko
 E-mail: ladislav.mura@gmail.com
 Tel.: 00421 904 93 88 90